

Микола Обушний

Міграційні процеси у державній політиці сучасної України

У статті проаналізовані нормативно-правові акти державної політики України щодо сучасних міграційних процесів.

In the article the legal documents of state politics of Ukraine devoted to modern migration processes are analyzed.

У сучасному глобалізованому світі неухильно зростає роль міграційних процесів, які нині перебувають у центрі уваги як світового товариства, так і національних урядів демократичних країн. Все це вказує на те, що проблема міграції має велике суспільне й наукове значення і потребує свого дослідження. Звісно ж, що таке вивчення неможливе без з'ясування ряду понять, котрі будуть у ньому використовуватися, у тому числі й при висвітленні міграційних процесів у державній політиці сучасної України.

У комплексі цих понять одним із найскладніших є поняття «міграція», яке співвідноситься з таким синонімічним рядом як рух, пересування, зміна постійного місця проживання індивідів, їх соціальних груп, переміщення в інші регіони країни або в іншу країну. Отже, поняття «міграція» за своїм обсягом є надзвичайно широким і навіть універсальним у контексті його використання щодо міграційних явищ і процесів. Тому поняття «міграція» містить у собі надто високий ступінь абстракції, у якій нерідко важко віднайти специфіку різнопланового міграційного буття. Дещо менший ступінь абстракції має поняття «міграційний процес», тобто протікання або хід будь-якого міграційного явища та послідовна його видозміна. У соціальному просторі міграційні процеси відбуваються безперервно, вони перехрещуються взаємодоповнюються, оновлюються та уточнюються.

Універсальність, що застосовується при тлумаченні поняття «міграція», «міграційні процеси» та інших із цього ряду, вимагає від дослідників ретельного їх розпізнання та конкретизації. Головним завданням дослідників у цьому контексті є те, щоб як вживані, так і утворені на їх основі похідні поняття не втратили статусу науковості. Це особливо важливо при розробці міграційної політики як міжнародними співтовариствами держав, так і національними урядами демократичних держав.

Важливо, щоб запропонована ними міграційна політика «вписувалася» б у ті принципи, що визначені у Загальній Декларації прав людини (1948 р.), Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Міжнародному пакті про громадянські й політичні права (1966 р.), Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1966 р.), а для української міграційної політики – ще й у Законі України «Про правовий статус закордонних українців» (2004 р.), указах Президента України «Питання державної міграційної служби» (2010 р.), «Про затвердження концепції державної міграційної політики (2010 р.)», Законі України № 3186-VI «Про внесення змін до деяких закордонних актів України з питань міграції»

(2011 р.) тощо. Історичний досвід засвідчує, що науково-обґрунтованою вважається та міграційна політика, яка, з одного боку, регулює планування руху чи переміщення населення, а, з іншого, «...виконує функції контролю та управління, діє як змінна величина, яку необхідно контролювати, коли відбуваються спонтанні міграційні зрушення» [4, с. 137].

В Україні, через дегармонізацію цих двох взаємодіючих складових, проблема розробки міграційної політики відчувалася особливо гостро із середини 90-х рр. XX ст., коли з'явилася четверта хвиля української еміграції. Цьому сприяв Закон про необмежені права виїзду за кордон з метою працевлаштування, який було ухвалено у 1994 р. На тлі економічних труднощів в Україні цей закон спричинив найпотужнішу хвилю трудової еміграції українців. Законодавчі ж норми, які б регулювали цей процес були відсутні, що негативно позначалося на «...ефективності протидії явищам, що становлять загрозу національній безпеці України, – нелегальній міграції, загостренню демографічної кризи, а також виїзду за межі України вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили» [2].

Міграція є важливим чинником цивілізаційної трансформації України, а тому потребує відповідного ставлення з боку вищих органів державної влади. Шлях України до членства в Європейському Союзі лежить через вирішення низки зовнішніх і внутрішніх викликів, пов'язаних із розв'язанням міграційних проблем. Досвід багатьох країн-учасників Євросоюзу переконає в тому, що неналежна увага до питань міграції з боку органів державної влади та управління, у ряді випадків спричиняє загрозу національним інтересам країн ЄС.

Міграції безпосередньо впливають не лише на соціально-економічний та цивілізаційний поступ тих чи інших країн, а й на соціокультурне середовище та збереження національної і етнічної ідентичності. Нагальною стає проблема контролю за міграційними потоками з менш розвинутих до більш розвинутих країн світу. Неконтрольована міграція не тільки породжує проблеми адаптації мігрантів, але й загострює міжетнічні та міжконфесійні взаємини, про що свідчать події останніх років у Західній Європі.

Україна посідає важливе місце у світових міграційних процесах. Наша країна є фактично транзитним коридором для вихідців з країн Азії та Африки на їхньому шляху до Європи. Обмеження доступу мігрантів до ЄС призвело до того, що значна їх частина осіла на теренах України, особливо у великих містах. Існує також проблема нелегальної міграції та адаптації мігрантів в український соціум. З цього приводу у «Концепції державної міграційної політики» вказується

на «...невідповідність законодавчих актів України з питань міграції вимогам сьогодення, зокрема, через відсутність законодавчих актів у сфері захисту іноземців та осіб без громадянства, яким не надано статус біженців в Україні, у випадку, коли повернення їх до держав громадянської належності або попереднього постійного проживання неможливе з огляду на необхідність виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань, а також на неможливість проживання або перебування таких осіб на території держави їх походження, що зумовлено екологічними, техногенними або іншими обставинами надзвичайного характеру» [2].

Особливо багато нерозв'язаних, у тому числі й на законодавчому рівні, проблем і до сьогодні залишається у сфері трудової та легальної міграції з України. За даними Міжнародної організації з міграції на 2010 р. мігранти з України становлять 14,5 % працездатного населення. За межами України знаходиться 6,5 млн. мігрантів, які виїхали у різні роки. Результати дослідження, проведеного експертами європейської комісії «Caritas International», говорять, що нині близько 4,5 млн. трудових мігрантів з України перебувають за кордоном, з яких 1,7 млн. – в країнах Європейського Союзу» [1, с. 6–7]. Позитивним у цьому процесі є те, що у ряді країн відбулася легалізація праці емігрантів з України.

Проте наслідки цієї еміграції досить неоднозначні. З одного боку, грошові перекази трудових емігрантів позитивно впливають на фінансово-економічний стан держави та рівень життя українських громадян. З іншого боку, негативні наслідки масової еміграції загострюють демографічну кризу в Україні. Водночас статистика ООН засвідчує, що в Україні проживають 5,3 % іноземних іммігрантів, тобто 11,3 % населення. Серед них 70 % походять з Росії, а також інших країн СНД, з інших країн – 200 тис. проживають постійно та 100 тис. тимчасово (навчання тощо).

Стратегічні прорахунки щодо вирішення міграційних питань у нашій державі можуть викликати соціальну напругу, політичну нестабільність, міжетнічні конфлікти та міжнародні санкції. Тому проблема трудової і нелегальної міграції в Україні потребує свого аналізу, подальшого дослідження і прийняття на цій основі належних рішень на вищому державному рівні. Однією із таких саме і є «Концепція державної міграційної політики» (травень 2011 р.), у якій сформульовані не тільки необхідні стратегічні напрями, але й основні механізми їх реалізації. На нашу думку, сильною стороною концепції є те, що в ній при визначенні стратегічних напрямів міграційної політики передбачено подальше «...удосконалення законодавства щодо внутрішньої і зовнішньої трудової міграції громадян України, в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, виїзду їх з України і транзитного проїзду через їх територію, а також у сфері боротьби з нелегальною міграцією» [1, с. 7].

На необхідність удосконалення нормативно-правової бази державної міграційної політики звернули увагу також і учасники Першої міжнародної наукової конференції «Міграція у контексті цивілізаційної трансформації України і світу» (22 серпня 2011 р.), що відбулася у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, організатором якої виступили Центр українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Асоціація українців Португалії «Собор», Комісія УГКЦ у справах мігрантів за участю Міжнародної організації з міграції, Всеукраїнської профспілки працівників-мігрантів в Україні та за її межами, Всеукраїнського громадського об'єднання «Нова українська хвиля», Асоціації «Оберіг»

(Іспанія), Асоціації «Оберіг» (Італія), Центральної Спілки українців у Німеччині, Товариства «Українсько-Грецька Думка», Українсько-бразильської Центральної Репрезентації, Української суботньої школи «Ерудит» (Чехія), Міжнародної української школи, МГОУ «Четверта хвиля». В ухвалі, прийнятій учасниками конференції, була звернена увага державних органів влади та управління на необхідності удосконалення законодавства, у якому були б враховані пропозиції науковців і громадськості щодо комплексного підходу до вирішення невідкладних проблем українських мігрантів у контексті цивілізаційної трансформації України і світу. Особливої уваги, на думку учасників конференції, потребують трудові мігранти.

Прикро констатувати, але цій категорії українських громадян допоки не приділяється належної уваги як з боку української держави, так і з боку тих країн, у яких вони перебувають. Прикладні, що підтверджують байдуже або ж навіть негативне ставлення до українців, що живуть за кордоном, більш ніж достатньо. Так, наприклад, ніщо не може виправдати українську владу, яка ігнорує той факт, що у Росії, де працює майже 50 % наших заробітчан, допоки немає жодного україномовного федерального друкованого видання. У свою чергу, немає виправдань і московській владі, котра у 2009 р. заборонила діяльність Українського освітнього центру, де навчалася близько сотні дітей етнічних українців. Офіційна версія заборони – недотримання російського законодавства, насправді ж причина знаходилася у політичній площині і пов'язувалася з несприйняттям окремих акцій української діаспори. Негативне ставлення до української діаспори Росії опосередковано підтверджує голова Воронежського українського товариства «Перевесло» Микола Бірюк: «Чимало справ здійснити (в Росії – М. О.) нереально, бо в місцевих чиновників у головах засіла думка: якщо дати українцям якусь культурну автономію, то вони швидко відійдуть до України. Наших активістів тут інакше як українськими націоналістами не називають» [3, с. 8].

В останні роки показовим є судове переслідування Міністерством юстиції Російської Федерації Федеральної національно-культурної автономії українців Росії з метою її ліквідації. Щоб мати підстави для подання позовної заяви про ліквідацію автономії, Мінюст 09.02.2010 р. виніс попередження щодо порушення ст. 43 закону Ф3-№ 82 від 12.05.1995 р. «Про громадські об'єднання». Згідно закону, «у разі зупинення діяльності громадського об'єднання зупиняються його права як засновника засобів масової інформації, йому забороняється організувати і проводити зібрання, мітинги, демонстрації, пікетування та інші масові акції чи публічні заходи, брати участь у виборах» [5, с. 13].

Для винесення попередження Мінюст Росії використав заяву якогось громадянина Н. В. Журавльова, у якій він звинувачує керівництво автономії у тому, що воно бере участь у заходах, які організуються закордонними неурядовими організаціями – Українською всесвітньою координаційною радою, Всесвітнім конгресом українців «з питань стану української нації» тощо. В кінці цієї заяви Н. В. Журавльов робить висновок, що діяльність «Федеральної національно-культурної автономії українців Росії спрямована на дискредитацію політичного курсу Росії щодо міжнародної єдності і несе загрозу існуючому конституційному ладу країни» [5, с. 13].

Дещо інше ставлення до українських заробітчан спостерігається у країнах Західної Європи (Італії, Греції, Іспанії, Португалії, Чехії, Польщі та ін.), де тільки за офіційними

даними працює 3,5 млн. українців. Якщо ж врахувати найчисельнішу когорту робітників-нелегалів, то кількість заробітчани збільшується не менше, ніж у два рази. За оцінкою українських експертів, заробітчани з України щороку присилають додому від п'яти до десяти мільярдів доларів.

Уряди західних країн, на відміну від Росії, створюють належні умови для діяльності громадських об'єднань українців, а іноді навіть надають їм державну підтримку. Так, в Італії, за ініціативи Культурної асоціації «Україна» та посольства України у цій державі, відкрито три недільні школи (римська, неапольська та школа в Пескарі). У школах українські діти, діти зі змішаних італійсько-українських родин, а також всиновлені італійськими сім'ями вивчають українську мову та літературу, географію, історію України. Випускники шкіл отримуватимуть документ про освіту, який визнаватиметься Українською державою. Тому українським державним діячам, наголошується в Ухвалі першої Міжнародної науково-практичної конференції «Міграція у контексті цивілізаційної трансформації України і світу», слід повернутися обличчям до українців, що мешкають поза межами своєї країни, розробити комплекс заходів, які б забезпечували: належний правовий та соціальний захист мігрантів; консульський супровід трудових мігрантів за кордоном; вироблення адекватної позиції України у перемовинах із країнами масової міграції українців тощо. Виконання цих та інших заходів передбачає приєднання України до Міжнародної конвенції про правовий статус усіх трудових мігрантів та членів їхніх сімей. Учасники конференції запропонували внесення змін до: Закону «Про вибори в Україні» у частині забезпечення виборчих прав громадян України, які перебувають за кордоном, шляхом впровадження дистанційного голосування; нормативно-правових актів стосовно постановки на консульській облік громадян України за кордоном з метою його спрощення.

Багато уваги учасники конференції приділили забезпеченню освітніх потреб трудових мігрантів та членів їхніх сімей, що, на думку учасників конференції, буде можливим лише тоді, коли освітні заклади українського зарубіжжя будуть мати підручники, рекомендовані Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України, відповідну навчально-методичну літературу тощо. Слід організувати курси підвищення кваліфікації вчителів шкіл українського зарубіжжя у науково-освітніх закладах України. Досвід таких шкіл, накопичений співробітниками Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені

Тараса Шевченка, може стати у нагоді при їх організації. Учасники конференції солідаризувалися з пропозицією щодо внесення змін до нормативно-правових актів стосовно розширення освітніх прав закордонних українців та дітей українських мігрантів з метою забезпечення їм преференцій для здобуття середньої та вищої освіти в Україні.

На думку учасників конференції, слабким місцем роботи з українськими трудовими мігрантами за кордоном продовжує залишатися відсутність (повна або часткова) державного фінансування культурно-освітньої сфери їхньої життєдіяльності, що негативно позначається на популяризації української культури за кордоном, реалізації культурно-мистецького потенціалу українців у країнах перебування, розвитку українських громад у зарубіжжі, налагодженню дієвих контактів між ними з метою задоволення не тільки їхніх культурно-освітніх, але й інших життєвих потреб.

Учасники конференції звернулися до органів державної влади з пропозицією розробити програму професійної та соціальної реадaptaції реемігрантів з метою використання набутого ними досвіду для впровадження його в українське суспільство, сприяння бізнес-ініціативам та створенню в агенції іноземних інвестицій спеціального підрозділу для реемігрантів. Рекомендації, що містяться в ухвалі даної конференції, наочно засвідчують нагальну потребу комплексного дослідження українського чинника у світових міграційних процесах, розробки нових концептуальних підходів до розв'язання проблем, що виникають у середовищі трудових мігрантів тощо.

Необхідно всім, від кого залежить робота з трудовими мігрантами, пам'ятати, що науково-обґрунтованою державною міграційною політикою може вважатися лише та політика, у якій кожний громадянин почуває себе не пасинком, а сином своєї держави, яка може його захистити, де б він не перебував. Тільки така міграційна політика держави має майбутнє.

1. Кіпень В. П. Міграційний потенціал України / В. П. Кіпень, М. В. Авксентьєв. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2011. – 112 с. 2. Концепція державної міграційної політики. Схвалено Указом Президента України від 30 травня 2011 р. № 622/2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13642/html>. 3. Леонов І. Українське Подоння / Іван Леонов // Україна молода. – 2010. – 18 листопада. 4. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко; [за ред. Ю. Римаренка]. – К.: Довіра, 1998. – 912 с. 5. Нищівна зачистка українських громад. Заява ради керівників українських громадських організацій Росії щодо політичного тиску на український культурний рух у Росії // Українське слово. – 2010. – 16–22 червня. – № 24.

Григорій Селещук

Відповідь Церкви на виклики міграції

У статті розглядаються особливості сучасних еміграційних процесів з України. Зокрема, окреслено їхні кількісні та якісні характеристики, а також суспільні впливи. У цьому контексті представлено основні напрямки служіння УГКЦ для емігрантів та членів їхніх родин.

The peculiarities of modern migration processes from Ukraine are looked through in the article. In particular, their quantitative and qualitative character features as well as public influences are outlined. In such context the main forms of ministry of the Ukrainian Greek-Catholic Church (UGCC) for the emigrants and their families are shown.

У Біблії феномен міграції відомий ще із старозавітних часів. Пресвята родина також була змушена мігрувати від самого народження Месії. Тому для Церкви невластива риторика осудження міграції, рівно ж як і ксенофобські тенденції. У випадку Української Греко-Католицької Церкви

(УГКЦ) це повинно бути особливо виразно, адже неможливо переоцінити роль діаспори у відродженні нашої Церкви [2].

Під впливом суспільних настроїв політики різних країн можуть обіцяти нездійсненні речі: очистити свої країни від небажаних іммігрантів, зупинити нелегальну міграцію